

SIEGFRIED LENZ'İN (TRÜMMERLİTERATUR) YIKINTI EDEBİYATI ÖRNEĞİ OLARAK
“ALMANCA DERSİ” ROMANI*

Siegfried Lenz's "German Lesson" As an Example of Rubble Literature (Trümmerliteratur)

Şenay KAYĞIN**

Öz

Savaş sonrası Alman yazınının Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur) olarak söz konusu edilen dönemin önemli temsilcilerinden olan Siegfried Lenz, "Almanca Dersi" romanını 1960'lı yıllarda kaleme almıştır. "Almanca Dersi" ikinci Dünya Savaşı sonrası Alman yazınına yansıtan önemli bir yapıttır. Yazarın başyapıtı olarak bilinen bu roman Almanya'da uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuş ve Alman yazınında önemli bir başarıyı elde etmiştir. Bu çalışmada, Nazilerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaş suçları mahkemelerinde 'sadece görevlerini yaptıkları' yönündeki söylemleri ve 'görev tutkusu' ile ilgili yaptıkları savunmaları savaşın izlerinin sürülmesi bağlamında irdelenmektedir. Ayrıca nasyonal sosyalizm döneminde uygulanan resim yasağının gereklerini yerine getirmek için çabalayan bir baba ile onun yaptıklarını onaylamayan oğlu Sigg'i'nin öyküsü anlatılır; Sigg'i'nin 'görev tutkusu' konulu kompozisyon ödevini yazmadığı için ıslahetine gönderilmesi ile başlayan roman ressam Max Ludwig Nansen'in denetlenmesi çerçevesinde kurgulanmıştır. Son

Abstract

One of the pioneers of the post-war German literature (Trümmerliteratur), Siegfried Lenz wrote his novel "The German Lesson" in 1960s. "The German Lesson" is an important novel reflecting German literature after the Second World War. The novel, which is known as the writer's masterpiece, has been used as course book and took its place in German literature. In this study, Nazi's discourses that "they only fulfilled their duties" and their defences about "passion for duty" in war crime courts after Second World War have been analysed in context with tracing the war. This study is also concerned with the story of a father who endeavours to abide by the picture ban practiced in National Socialism period, and his son Sigg'i who does not approve of what his father is doing. The novel starts with Sigg'i's transfer to youth detention centre for not preparing homework on "Passion for Duty", and it is framed around his police father's inspection of the painter Max Ludwig Nansen who was forbidden in Hitler period.

* Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2016 tarihlerinde Akdeniz Üniversitesinde XIII. Internationaler Türkischer Germanistik Kongress An Der Akdeniz Universität Antalya/Türkei Kongresinde, sunulan basılmış bildirinin, yayımlanmamış tam metni üzerinde başlığında ve içeriğinde değişiklikler yapılarak, yeniden düzenlenerek yayına hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, senay.kaygin@atauni.edu.tr

olarak bu dönemin en baskın kavramlarından olan “sadakat anlayışı” savaşın gerçekleriyle ilişkilendirilirken olay örgüsü boyunca yapılan çeşitli göndermeler nasyonal sosyalizmi çağrıştırmaları bakımından ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Siegfried Lenz, Savaş Sonrası Yazın, Almanca Dersi.

Finally, understanding of loyalty, one of the most dominant concepts of this period, and various references throughout the plot related to realities of the war will be dealt for evoking National Socialism.

Keywords: Siegfried Lenz, Post-war German Literature, German Lesson

GİRİŞ

Savaş sonrası Alman yazını denilince hiç kuşkusuz akıllara ilk gelen yazarlardan birisidir Siegfried Lenz. Yazar, ele aldığı savaşla ilgili konular ve bu konuları yapıtlarına yansıtma biçimi ile savaş sonrası Alman yazınının aranan isimlerinden biri olmuştur. Lenz’in “Almanca Dersi” olarak Türkçeye çevrilmiş olan *Deutschstunde*² adlı romanı yukarıda yapmış olduğumuz saptamayı doğrular niteliktedir. *Almanca Dersi*³ yazarın savaş sonrası yazında adından söz ettirmesine katkıda bulunan en önemli yapıtlarındandır. Siegfried Lenz’in 1968 yılında yayımlanmış olan ve yirmi bölümden oluşan bu romanında, gerçek adı Sigfried Kai Johannes Jepsen olan ben anlatıcı Siggi, savaş yıllarındaki Almanya’nın panoramasını yansıtırken, yaşamının bir kesitini günümüzden geçmişe geri dönüşler yaparak anlatmaktadır.

Lenz, 1926 yılında Prusya’nın Lyck şehrinde dünyaya gelir. Bir gümrük memurunun oğlu olan yazar on üç yaşında Nazi ordusuna katılır. Askerliğini yaptığı İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ordusu tarafından esir alınır. Savaşın sonunda serbest kalan Lenz, İngiliz Dili ve Edebiyatı, edebiyat tarihi ve felsefe alanlarında öğrenimini tamamlar. Öykülerinde ve romanlarında savaş sonrası Almanya’sının toplumsal sorunlarını ve konularını çeşitli göndermeler ve ironi yoluyla büyük bir ustalıkla kaleme almıştır. Lenz, savaş sonrası yapıtlarında savaşın neden olduğu ve ardında bıraktığı sorunları ele alır. Aynı zamanda romanlarında, Nazi dönemi sona ermiş olmasına rağmen toplumda nasyonal sosyalizminin etkilerinin sürmeye devam ettiğinin izlerini sürer. İkinci Dünya Savaşı sonrası hemen hemen birçok öykü ve yapıt savaşın karamsarlığını vurgulayan öğeler içermiştir. Ancak bu romanında Lenz karamsarlık içeren öğeler yerine savaş anımsatan betimlemelerle göndermelere daha fazla yer verir. Aytaç’a göre Lenz’in çok okunan başarılı bir romancı olmasının en önemli nedenleri

¹ Siegfried Lenz, *Almanca Dersi* (çev. Ayşe Sarısayın), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2012.

² Siegfried Lenz, *Deutschstunde*, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co. KG, 28. Auflage, München 1995.

³ *Almanca Dersi* adlı romanın aşağıdaki Türkçe çevirisi bu çalışmada birincil kaynak olarak alınmıştır: Siegfried Lenz, *Almanca Dersi* (çev. Ayşe Sarısayın), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2012.

arasında onun çağ eleştirisine yer vermesi ile konu zenginliği ve hikâye uydurma ustalığı gelmektedir⁴.

Çağa damgasını vuran bu dönemin tarihsel, toplumsal ve siyasal yapısı yazın yoluyla geniş kitlelere aktarılmaktadır. Savaş sonrası Alman yazını; Almanya'nın savaş sonrası durumu, savaşın yıkıcılığı toplumsal olaylar ve savaştan dönen, hayatta kalan insanların yaşamları gibi konuları yansıtmaktadır. 'Trümmerliteratur' (Yıkıntı Edebiyatı)⁵, Nachkriegsliteratur (Savaş Sonrası Yazın) olarak bilinen savaş sonrası Alman yazını "Kahlschlagliteratur", "Kriegsliteratur", "Heimkehrliteratur", "Stunde Null", "Nullpunkt" gibi adlarla da tanınmaktadır. Çeşitli şekilde adlandırılmış olmalarına rağmen hepsinde ana tema olarak savaş sonrası yaşanan yoksulluk, acılar, savaşın negatif yanlarını görmüş olan insanların yaşamları işlenmiştir. İkinci Dünya Savaşından kesin bir yenilgiyle çıkan Almanya, Doğu Bloku'nun egemenliği altında olmak üzere Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye ayrılır. Bu bölünmüşlük Alman yazınının da iki farklı düzlemde ele alınmasına bir zemin hazırlamıştır. Berlin bölünmüş, Avusturya ise bağımsızlaşmıştır. 1949'dan sonra Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde göçmen yazarlar (Emigranten) yazın dünyasını oluşturdular. Federal Almanya'da ise Vatan ve Kan edebiyatı (Blut und Boden-Dichtung) Nazilerin yenilmesiyle son bulmuştur.⁶

Savaşı bire bir yaşamış olan yazarların yapıtları konularını tamamen savaştan aldıkları için gerçekçiliği ve kuşkuculuğu ön plana çıkarmış ve yeni realist yazının başlangıç noktasını oluşturmuşlardır. Bu yeni realist yazın, toplumsal eleştiriyi, hicivi (satire), groteski ve yansıtmak istenilen gerçekleri abartma yoluyla yazınsal çalışmalara taşımıştır.⁷ Savaş sonrası Alman yazınında önemli bir yeri olan Dürrenmatt'ın hemen hemen bütün yapıtlarında grotesk görülmektedir. Aynı dönemde kendinden oldukça söz ettiren Günter Grass'da savaş sonrası Alman Yazınının en önemli yazarları sıralamasında yerini almıştır. Onun yapıtlarında gerçekçiliği yansıtırken kullanmış olduğu teknik-tematik araçların çoğunun gerçeklikten uzak oluşu ve fantastik öğeler içermeleri, eleştirmenler tarafından "fantastik realizm" olarak değerlendirilmiştir.⁸ Birçok kaynaktan farklı zaman aralıklarında belirtilmiş olmasına rağmen savaş sonrası Alman yazını için belli bir tarih sınırlandırılması yapılamamıştır. Çoğu kaynağa göre ise 1945 -1967 yılları arası zaman dilimine işaret edilir. Bu yazınsal türün bitiş tarihi olarak "Gruppe 47"⁹ nin 1967 yılında dağılmasına kadar olan zaman aralığı da gösterilmiştir.¹⁰ "Bekanntnis zur

⁴ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Doğu Batı Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2012, s.462.

⁵ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, s. 360.

⁶ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Gündoğan Yayınları, 4. Basım, Ankara 1994, s.370.

⁷ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, s. 360.

⁸ Turgut Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004, s.202.

⁹ Gruppe 47: İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman yazınının yenilenmesi için Alman genç yazarların bir araya gelmesiyle oluşan yazarlar topluluğu.

¹⁰ Elke Schlinsog, *Berliner Zufälle: Ingeborg Bachmanns "Todesarten"- Projekt*, Verlag Königshausen&Neuhausen GmbH, Würzburg 2005, s. 69.

Trümmerliteratur” adlı makalesinde yapmış olduğu açıklamalarıyla Heinrich Böll “Trümmerliteratur”u en çok savunan yazarların başında gelir.”

Üçüncü İmparatorluk döneminin sona ermesi Nazilere ve Hitler’e bağlılıklarını gösterip sadece görevlerini yerine getirdikleri yönünde açıklama yapan Nazi yandaşları Alman halk tarafından şaşkınlıkla karşılanır. Romanda Nazi döneminin sona erdiğini kabullenenler kadar Hitler’e ve yönetimine bağlılıklarını sürdüren birçok insan vardır. Nazi iktidarının son bulması ve Üçüncü İmparatorluğun yıkılması sonucu Alman toplumunda yaşanan hayal kırıklığı, toplumsal travma ve tepkiler baba Jens Ole Jepsen, anne Gudrun Jepsen’in yaşantılarından yola çıkılarak Sigg’i’nin bakış açısından çeşitli örneklerle anlatılmaya çalışılır. Bizde çalışmamızda ele aldığımız “*Almanca Dersi’nde*” Alman halkının Nazi döneminde edinmiş olduğu ve alışkanlıklarını sürdürmeye devam ettiği ‘görev tutkusunun’ öyküsünü bir çocuğun bakış açısından yola çıkarak irdelemeye çalışacağız. Olay örgüsü boyunca savaş döneminde Almanya’da yaşananlar gözler önüne serilir. Bu yaşantıları aktaran Sigg’i’nin ailesiyle arası çok iyi değildir ailede sürekli birtakım çatışmalar ve sorunlar yaşanmaktadır. Romanda üç farklı görev tutkusu işlenmiştir. Bu görevler Sigg’i’nin yazmak zorunda olduğu ‘görev tutkusu’ konulu ödevi. Baba Jepsen’in ressamı denetleme görevi ile ressamın yasağa rağmen resim yapmayı sürdürmesindeki görevini tamamlama çabasını içerir. Romanda polis memuru babanın, Sigg’i’nin ve ressamın olmak üzere üç ayrı görev farklı kişiler tarafından yerine getirilmeye çalışılır. Aslında tüm romanda yaşananlar herkesin kendi görevine ve görev tutkusuna sadık kalma çabası etrafında döner. Baba saplantı haline gelmiş olan bu görev tutkusuna yüzünden tüm ailesiyle iletişim kopukluğu yaşar ve görev tutkusunu sorgulamadan itaat etmeye döndürür. Romanda görev tutkusu nedeniyle ortaya çıkan bu durum Nazi döneminin “sadakat anlayışı” ile ilişkilendirilmektedir.

Romanın tarihsel arka planında savaşın ve nasyonal sosyalizmin izleri baştan sona hissedilir. Savaşın insanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler insanların mutsuzluklarını ve sıkıntılarını da tetiklemiştir. Bu durumda anlatıcı çevre betimlemeleriyle de savaşın izlerini okura yansıtmaya çalışmıştır. Aşağıdaki alıntıda olayın geçtiği çevre betimlenirken insanların içinde buldukları zor koşullara bir göndermede bulunulur.

... buz tutmuş güverteleri, küpeşterleri ve havalandırma bacalarıyla camlaşmış gövdeleri ve buzlu ıskarmozlarıyla hareketsizliğin içinde kayarcasına gidiyorlar. Arkalarında bıraktıkları başıboş buz kütesinde açılan belli belirsiz yol. Ve ışık! Elbe’nin kıyısında ışığa güven olmuyor; kalay grisi kar grisine dönüşüyor, menekşe rengi menekşe rengi olarak kalmıyor, kırmızı kendisini tamamlayan parçasından vazgeçiyor, Hamburg yönünde gökyüzü, yara bere içindeymiş gibi lekelerle bezeli. (Lenz, 2012: 13)

Kendilerini görmeden sadece Elbe nehrinden geçmekte olan gemileri seslerinden yola çıkarak anlatan Sigg’i, içinde bulunduğu ruh halini yansıtır gibidir bu alıntıda. Ona göre Elbe nehrinden geçen gemiler buz tutmuş bir halde kayarcasına giderler. Elbe’nin

¹¹ Heinz Ludwig Arnold, *Von Unvollendeten: Literarische Porträts*, Wallenstein Verlag, Göttingen 2005, s.125.

kışından söz ederken Siggi renklerin gerçek renklerini kaybetmiş olduğunu ifade ederek gökyüzünün kararmış rengini yaraya bereye benzeterek doğanında tıpkı savaşı yaşayan insanlar gibi zarar gördüğünün altını çizmek istemektedir kanımızca. Çünkü anlatıcı bu kesitte sanki savaşın ardında bıraktığı yorgun insan tipini anlatıyor gibidir.

Olay örgüsü boyunca romanda doğrudan anlatılan bir savaş ortamına rastlanılmaz. Anlatıcı olay örgüsünde savaş sahnelerine yer vermemiştir. Polis Jepsen ile ressam arkadaşı Hensen arasındaki kişisel anlaşmazlık sonucu yaşanan bir savaş vardır sadece. Jepsen'in ressamı denetlemesi ile bu yasağa uymayan ressamın inatla işini yapmaya devam etmesi karşısında oluşan zıt iki farklı davranış nedeniyle olay örgüsü farklı görev tutkuları çerçevesinde kurgulanmıştır. Lenz bu romanda savaş suçlularının İkinci Dünya Savaşı sonrası yargılandıkları mahkemelerde kendilerini savunmak için "ben yalnızca görevimi yaptım" şeklindeki savunmalarını sıkça duyumsatır okura. Hitler'in kurmuş olduğu 'Üçüncü İmparatorluk' yıkıldıktan sonra Naziler İkinci Dünya Savaşında yaptıklarını, emirlere uymakla ve görev sorumluluklarını yerine getirmekle açıklamışlardır.¹² Bu görev sorumluluğunun işlendiği *Almanca Dersi*, 'görev' kavramının okurla yüzleştirildiği roman olarak imlenmektedir adeta.¹³ Romanın daha en başında 'Almanca dersinin düşündürdükleri' bölümündeki açıklamalarda Nazilerin gerçekleştirdiği soykırımda görev alan yüz binlerce kişi sadece onlara verilen görevi yerine getirmiş olabilirler mi? sorusuna yanıt aranır.¹⁴

Bu bir kabus olmalı, uyanmam gerekiyor, dedi ressam. Uyan öyleyse, dedi babam, ama değişen bir şey olmayacak. Artık ne yaptığımızı bilmiyorsunuz, dedi ressam. O anda şu sözler çıktı babamın ağzından: Ben yalnızca görevimi yapıyorum Max. Ressamın ellerine baktım, yavaşça yukarı kaldırdığı, sonra hızla havayı kavrayan güçlü, deneyimli ellerine. (Lenz,2012: 74)

Roman iki farklı zaman katmanında kurgulanmıştır. Birincisi ıslah evinde bulunan Siggi Jepsen'in cezasını çekmesi için tamamlaması gereken görev tutkusu konulu kompozisyon ödevini yazdığı zaman, ikincisi ise anlatıcının Üçüncü İmparatorluk dönemindeki çocukluk anılarına yapılan geri dönüşlerle anlatılan kesitlerdir. Siggi'nin çocukluğuna dair anıları ıslahevindeki konuşmaların araya girmesiyle sürekli bölünür, böylece romanın iki anlatı katmanının birbirinin içine girmesiyle kurgulandığı saptanabilmektedir.

Yüz beş gün-bu yeterlidir. Bugün itibariyle ceza sona ermiştir. Tokalaşmakta tecrübeli elini uzatarak Almanca dersinin bitişini o anda tescil etmek istedi, ama elini sıkımayı reddettim. Karşı çıktım. Sürenin uzatılması talebinde bulundum. Ödevime geri dönmeme izin verirse, bir daha asla hoş olmayan hiçbir şey yapmayacağıma söz verdim. (Lenz,2012: 155)

¹² Weertje Willms, *Die Suche nach Lösungen, die es nicht gibt: gesellschaftlicher Diskurs und literarischer Text in Deutschland zwischen 1945 und 1970*, Verlag Königshausen&Neumann GmbH, Würzburg 2000, s. 17.

¹³ Siegfried Lenz, *Almanca Dersi* (çev. Ayşe Sarısayın), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2012, s. Viii.

¹⁴ Siegfried Lenz, *Almanca Dersi* (çev. Ayşe Sarısayın), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2012, s. İx.

İslahevindeki cezasının günü dolmasına rağmen Siggı yazmak zorunda olduğu “görev tutkusu” konulu kompozisyonu ödevini bitirmeden teslim etmek istemez. Başlangıçta anlatacağı çok şeyin olması gerekçesiyle bir türlü yazamadığı ve ceza aldığı ödevini sırf süresi doldu diye yarıda kesmeyi reddeder. Ek süre isteyerek inatla tamamlamaya çalışır. Romanda nasyonal sosyalizme dolaylı olarak bir eleştiri yapılmaktadır. Yapılan bu eleştiriler İkinci Dünya Savaşında Nazilerin ‘görev tutkusu’ gerekçesiyle bu ideolojinin gereklerini yerine getirmiş olmaları ve bunu yaparken aslında görev tutkusunun arkasına sığınmış olmaları yönündedir. Siggı’nın ödevini yazarken anlatacağı çok şeyin olmasını söylemesi, aslında yazarların savaş sonrası savaşla ilgili anlatacakları, yazacakları çok şeylerinin olduğu düşüncesini getirir. Savaşla ilgili anımsananla, anlatılmak istenilenler Siggı için de çok fazladır aslında.

Bana verilen ödev cezasını aynı zamanda odama kilitlememi ve geçici ziyaret yasağını- hak etmediğime inanyorum, çünkü cezalandırılmamın nedeni anımsadıklarımın ve hayal gücümün yetersizliği değildi, tam tersiydi hatta. Son derece itaatkâr bir şekilde görev tutkusu hakkında düşünürken anlatacak çok fazla şeyim olduğunu fark ettim: ne kadar çabalasam da nasıl başlayacağımı bulamadım bir türlü. (Lenz, 2012: 4) Romanda baştan sona nasyonal sosyalizme eleştirel bir tutum sergilenmiştir. Böylece romanın kurgusuna ince göndermelerle savaş döneminde yaşanan olaylar ve gerçekler yerleştirilmiştir. Özellikle Naziler’in iktidara geldikten sonra saf bir Alman ırkı oluşturmak için çalışmalara başlamalarına vurgu yapar romanda. Bu ırk Hitler’e göre mavi gözlü sarışın, uzun boylu kişilerden oluşmalıydı.¹⁵ Roman boyunca sarı saçlı, mavi gözlü ve uzun boylu Alman ırkını ve Nazileri hatırlatma anlamında simgesel birtakım göndermeler yapılmıştır. Bunlardan Nazilerin rengi¹⁶ olarak tanımlanan kahverengi ve mavi göz rengine bilinçli bir şekilde sık sık yer verilmiştir. Nazileri çağrıştıran kahverengi ve mavi renkleri çok kullanan anlatıcı babasıyla ilgili tanıık olduğu bir olayı anlatırken onun Nazilerle olan benzerliğini sürekli duyumsatmayı çalışır. Yeşile tezat oluşturan kahverengi çayırın dışında babanın mavi gözlerinden söz edilirken onun mavi gözlerinin öne eğik olması ve zorlanarak bu görevi yerine getirmesi ilginç bir ironiyle yorumlanmaktadır.

Bendin sırtı boyunca uzayıp giden dar yolda yeşil çayırlarla tezat oluşturan kahverengi. Babam kendini rüzgarın akışına bırakarak, mavi gözleri yere eğik, üniformasının cebinde katlanmış olarak duran göreviyle tepenin yumuşak kıvrımlarında yol aldı, zorlanarak, ama acele etmeden,... (Lenz, 2012: 18)

Anlatıcı odanın içinden kesitler sunarken kahverengiye de tıpkı mavi renk gibi sık kullanır. Yaptığı betimlemelerde etrafındaki birçok nesne ilginç bir şekilde kahverengidir; ‘kahverengi büfe’, ‘kahverengi bavul’ gibi birçok kez bu Nazileri anımsatan rengi kullanır.

¹⁵ Torsten Körner, *Die Geschichte des Dritten Reiches*, Campus Verlag GmbH, 3 .Auflage, Frankfurt /Main 2008, s. 108.

¹⁶ Ulrich Krieter, *Ja, so war das damals... Die St. Bonifatius-Gemeinde in Hamburg-Wilhelmsburg zu Zeiten des Pfarrers Krieter, 35 Zeugen Berichten aus den Jahren 1934 bis 1963*, Disserta Verlag, Hamburg 2014, s. 153.

Hiç kullanılmayan yemek masasının etrafında dolaştı, iyi huylu kahverengi büfeyi sarsıp lambanın hemen altından, üç katlı demir çiçekliğin kenarından geçerek tur atmaya devam etti,...(Lenz, 2012: 211)

Ditte'ye bakmadan, kahverengi küçük bavulu alırım, dedi, iki pipo, tıraş takımı, mektup kâğıdı, bilirsin işte. (Lenz, 2012: 227)

Hiçbir gücün resim yapma özgürlüğünü elinden alamayacağı düşüncesine kapılan ressam Nannsen resim yapma yasağına uymaz. Nannsen'de kendi görevi olan resim yapma görevini tamamlamaya çalışmaktadır. Anlatıcı bir yandan roman figürlerinin görev sorumlulukları aracılığı ile savaşla ilgili düşüncelerine yer verirken diğer taraftan Nazi döneminin dayatmalarını eleştiride bulunur. Aşağıdaki alıntı yapılan göndermeler aracılığıyla az önce sözünü etmiş olduğumuz dayatmalara ve görünmez resimlerle ilgili açıklamalara bir örnek olarak gösterilebilir.

Biliyorum, dedi ressam, bu aptallar, bunun imkânsız olduğunu bilmiyorlar sanki: Resim yapma yasağı! Ellerindeki güçle çok şey yapabilirler belki, çeşitli yasaklar koyabilirler, olabilir, ama birini resim yapmaktan vazgeçirmek! Başkaları da denemişti, hem de onlardan çok daha önce. Sadece yazılanları okumaları yeter. İstenmeyen resimlerden korunmanın yolu asla bulunamamıştır, sürgüne göndermekle olmuyor, hatta gözlerin kör edilmesi bile çözüm değil, insanlar elleri kesildiğinde, ağızlarıyla resim yapmış. Bu deliler görünmez resimler de olduğunu hiç duymamış gibiler. (Lenz, 2012: 31)

Nazilerden sürekli olarak 'onlar' olarak söz eden anlatıcı gizli göndermeler yoluyla yine Nazileri eleştirmenin bir yolunu bulur. Romanda Nazi söylemi çok az geçmektedir aslında, anlatıcı bu kavramı yapmış olduğu göndermeler yoluyla okurlara hatırlatır. Sigg'i'nin martıları gözlemlerken onları Nazilere benzetmesi son derece düşündürücü ve ironik olarak çıkar karşımıza. Martıların pike yaparak gökyüzünde uçması kuluçkaya yatmaları polislerin devriye gezmelerine benzetilir. Bu benzetmeler o kadar abartılır ki Sigg'i sonunda martıların polis şapkası takmış olduklarını ve hepsinin babasına ve Rugbüll polisine benzediğini bile düşünür. Tüm bu benzetmeler az önce belirttiğimiz ironik durumu açıklarken bir yandan da çocuğun hayal gücünü yansıtmaktadır. Sigg'i, dış dünyasında yaşanan gerçekleri benzetme yoluyla imge dünyasında canlandırırken yapmış olduğu son derece ilginç betimlemelerle de ruhsal durumu hakkında okura bilgi verilir.

Martılar, dedim, yalnızca martılar, ilk anda başka hiçbir şey görememiştim çünkü. Pike yapan, kuluçkaya yatan, devriye gezen martılar... Ancak daha sonra her martının polis şapkası takmış olduğunu fark ettim. Şapkalarında birer Nazi arması vardı. Bu kadarla da kalmıyordu üstelik tüm martılar babama benziyordu, hepsinin yüzü Rugbüll polisi gibi uzun ve yorgundu, perde ayaklarına babam gibi tozluklu çizmeler giymişlerdi. (Lenz, 2012: 51)

Polis memuru baba Jepsen'in denetleme görevini savaştan sonra bile sürdürmeye çalışması onun nasyonal sosyalist dönemdeki emirlere olan bağlılığının bir sonucu olduğu izlenimini verir. Aslında olay akışında ilginç bir biçimde bir ikilem söz konusudur. Bir yanda nasyonal sosyalist ideolojiyi benimsemiş ve savaşın bitmesine

rağmen görevini bir türlü bırakmayan polis memuru Jepsen diğer taraftan tıpkı babasına benzemeye başlayan ve koruyuculuk görevini aşırı derecede ciddiye alan oğlu Siggı. Cezasının artık bittiğini sürenin dolduğunu bilmesine karşın tıpkı babası gibi bu görevini sonlandırmak için çabalayan Siggı tüm ısrarlara aldırmadan ödevini yazmaya devam eder.

Bugün itibariyle ceza sona ermiştir. Tokalaşmakta tecrübeli elini uzatarak Almanca Dersinin bitişini o anda tescil etmek istedi, ama elini sıkmayı reddettim. Karşı çıktım. Sürenin uzatılması talebinde bulundum. Ödevime geri dönmeme izin verirse, bir daha asla hoş olmayan hiçbir şey yapmayacağıma söz verdim. (Lenz, 2012: 155)

Siggı'nın annesi Gudrun Jepsen'in romandaki söylemleri aracılığıyla nasyonal sosyalist ideolojiye ilişkin göndermelerde bulunulmuştur. Romanda ırkçılık ve zihinsel engelli insanlar hakkındaki olumsuz düşünceleri gibi birtakım nasyonal sosyalist dönemle ilişkili tutumlar anne figürünün bakış açısından yansıtılmaya çalışılmıştır.

Annem yemeğine ara verip dirseklerini masaya dayadı babamın saçlarını ayırdığı yerdeki kesin çizgiye bakarak, bazen Max'ın bu yaşa sevinmesi gerektiğini düşünüyorum, dedi. Yaptığı resimlere bakınca! Yeşil yüzler, mongol gözler, biçimsiz vücutlar, tüm bu yabancı yaratıklar. Yaptığı resimler hastalıklı. Bir Alman'ın yüzü yok bu resimlerde. Eskiden vardı. Ama şimdi? Sanrılar içinde, ateşten yanarken yapıldığını düşünüyor insana. Ama dış ülkelerde beğeniliyor, dedi babam, oralarda değeri var. Onlar da hasta olduğu için, dedi annem, hastalıklı resimlerden hoşlanıyorlar. Resimlerindeki insanların ağızlarına bir bak! Çarpık ve karanlık, ya haykırıyorlar ya da dilleri dolamıyor, bu ağızlardan bir tek anlamlı kelime çıkmaz, en azından Almanca bir kelime. (Lenz, 2012: 184)

Anna Gudrun, Nazilerin oluşturmaya çalıştıkları sağlıklı üstün ari Alman ırkını özelliklerine uymadığı için ekspresyonist ressam Max Ludwig Nansen'in resimlerini de önyargıyla bir Nazi bakış açısıyla değerlendirir. 1940'lı yıllarda Naziler, T4 Programı adı altında bir ötenazi programı (Euthanasie Opfer) uygulamışlardır. Bu program Tiergartenstraße 4'de uygulamaya koyulduğu için bu adı almıştır. Hitler döneminde Berlin'de (Tiergartenstraße 4'de) T4¹⁷ adıyla anılan ötenazi kurmayı tarafından Nazi ari ırkına benzemeyen fiziksel ve zihinsel özü olan ya da Çingene, Yahudi gibi etnik kökeni farklı olan insanların ötenazi sonucu öldürülmüşlerdir. Auschwitz'de ayrıca Çingeneler için bir 'Çingene Kampı' kurulmuş ve emirler verilmiştir.¹⁸ Örnekteki alıntıda, bu duruma bir gönderme yapılmış olduğu yönünde bir saptama yapmak da olanaklıdır. Kızının çingene sevgilisine karşı olan küçümseme içeren tutumu, sırf savaşa katılmak istemediği için kendisini yaralayan büyük oğlu Klaas'ı kanlar içinde gördüğünde ağlaması beklenirken bu durumu sıradan bir olaymış gibi soğukkanlılıkla karşılaması Nazi ideolojisinin temel prensiplerine bir gönderme olarak algılanabilir. Aynı zamanda Gudrun'un gerçek düşüncelerini ele veren bu davranışları onun, değişmeyen Nazi

¹⁷ Mark Mazower, *Hitler İmparatorluğu* (çev. Yavuz Alogan), Alfa Basım Yayın, İstanbul 2010, s. 531.

¹⁸ Mark Mazower, s. 574.

hayranlığının bir kanıtı gibidir adeta. Ayrıca çingenelere duyduğu öfke açık bir şekilde romanın birçok yerinde belirtilmektedir.

Orada durduğunu çok iyi biliyordum. Arkalarından baktığına emindim, knayarak, kendine has tarzıyla dudaklarını kibirle bükmüş, sert, kırmızımsı yüzü hareketsiz. Çingener, demişti babama usulca, Addi Skowronnek'in akordeon çalan bir müzisyen olduğunu ve Hamburg'da Hilke'nin de garsonluk yaptığı Pasifik Otelinde çalıştığını öğrendiğinde şaşkınlık içinde: Çingener! Ardından da yatak odasına kapatmıştı kendini. Gudrun Jepsen, hayatımın abidevi anne figürü. (Lenz, 2012: 39)

Gudrun'un kızının erkek arkadaşı hakkındaki yorumları anlatıcı tarafından çok ilginç bir biçimde ifade edilir. Annenin birçok davranışını onaylamamasına ve tüm olumsuzluklara rağmen onu ironik bir biçimde eleştirmesi 'hayatımın abidevi anne figürü'(Lenz,2012: 39) söylemi ile yine Nazilere yapılmış bir gönderme olarak algılanabilir. Nazilerin Alman ırkının dışındaki farklı ırklara karşı besledikleri öfke ile karşılaştırılması açısından Anne Gudrun romanın en dikkat çekici ve en olumsuz yansıtılan figürlerindedir.

SONUÇ

Savaş sonrası Alman Yıkıntı edebiyatının (Trümmerliteratur) en önemli temsilcilerinden biri olduğunu söylediğimiz Siegfried Lenz, hemen hemen tüm yapıtlarına ve çalışmalarına savaş olgusunu taşımıştır. İrdelemeye çalıştığımız "Almanca Dersi" romanı da savaş dönemi yaşantılarının ele alındığı, toplumsal bir eleştirinin yapıldığı bir anlatı olarak çıkmıştır karşımıza. Yazarın romanda ağırlıklı olarak kullandığı birtakım göndermelerle ve betimlemelerle savaş dönemini olay örgüsünde yansıttığını görüyoruz. Romanda işlenen üç farklı görev tutkusu çerçevesinde nasyonal sosyalist döneminin "sadakat anlayışı" anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve Nazi döneminin izlerinin romanın tarihsel arka planında hissedildiğini söyleyebiliriz. Romanda karşılaştığımız çevre betimlemeleri ile figürlerin ruhsal çözümlenmeleri savaş döneminin insanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri kanıtladığını ileri sürebiliriz. Sonuç olarak Siegfried Lenz romanda oluşturduğu Nazi dönemini konu edinen Almanya'nın toplumsal ortamını ve atmosferini hem toplumsal eleştiri çerçevesinde hem de kurguladığı roman kişilerini görev tutkularıyla yüzleştirme açısından ele alarak bir savaş sonu romanı ortaya çıkarmayı başarmıştır.

KAYNAKLAR

- AYTAÇ, Gürsel, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Doğu Batı Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2012.
- AYTAÇ, Gürsel, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Gündoğan Yayınları, 4. Basım, Ankara 1994.
- GÖĞEBAKAN, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004.
- HEINZ, Ludwig, Arnold, Von Unvollendeten: Literarische Porträts, Wallenstein Verlag, Göttingen 2005.
- KÖRNER, Torsten, Die Geschichte des Dritten Reiches, Campus Verlag GmbH, 3. Auflage, Frankfurt /Main 2008.
- KRIETER, Ulrich, Ja, so war das damals... Die St. Bonifatius-Gemeinde in Hamburg-Wilhelmsburg zu Zeiten des Pfarrers Krieter, 35 Zeugen Berichten aus den Jahren 1934 bis 1963, Disserta Verlag, Hamburg 2014.
- LENZ, Siegfried Almanca Dersi, çev., (Ayşe Sarısayın), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2012.
- LENZ, Siegfried, Deutschstunde, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co. KG, 28. Auflage, München 1995.
- MAZOWER, Mark, Hitler İmparatorluğu, çev., (Yavuz Alogan), Alfa Basım Yayın, İstanbul 2010.
- SCHLINSOG, Elke, Berliner Zufälle: Ingeborg Bachmanns "Todesarten"- Projekt, Verlag Königshausen&Neuhausen GmbH, Würzburg 2005.
- WEERTJE, Willms, Die Suche nach Lösungen, die es nicht gibt: gesellschaftlicher Diskurs und literarischer Text in Deutschland zwischen 1945 und 1970, Verlag Königshausen&Neumann GmbH, Würzburg 2000.